

KÜLTÜRÜN YENİDEN YORUMLANMASI OLARAK HİDİRELLEZ: GÖÇ, ÖLÜM, KURBAN, MEZARLIK (KARABÜK ÖRNEĞİ)*

**The Hıdırellez as a Reinterpretation of Culture:
Migration, Death, Sacrifice, Graveyard (Case of Karabük)**

Doç. Dr. Adem SAĞIR**

ÖZ

Kültür, toplulukların kendilerini tanımladıkları ve dünyayı anlamlandırdıkları temel çerçevenin kendisini verir. Bu çerçeve aynı zamanda “ben kimim?” ve “ben neredeyim?” sorusuna yanıt verir. Topluluk hayatında merkezi bir rol oynaması bakımından geçiş ritleri, insanların davranışlarını ve tutumlarını yönlendiren/yöneten önemli kültürel pratiklerdir. Doğum, düğün ve ölüm gibi birçok geçiş ritleri, insanların yoğun bir şekilde tutumlar ve davranışlar ürettikleri alanların kendisine karşılık gelmektedir. Baharın habercisi olarak karşımıza çıkan Hıdırellez, Anadolu’da çok farklı biçimlerde yaygın olarak kutlanan geçiş ritlerinden birisidir. Bu ritlerde geçmişten bugüne uygulanan birçok pratik vardır. Bu ritüellerde ortak noktalardan birisi yemek organizasyonu iken diğeri kurban ve adaktır. Çalışma, 4 yıllık uzun bir döneme yayılmış etnografik gözlemleri ve derinlemesine mülakatları içeren bir perspektifte inşa edilmiştir. Araştırmacının uzun süredir Karabük’te yerleşik olması, sahanın uzun süreli deneyimlenerek inşa edilmesinde de önemli bir araç olmuştur. Araştırma Karabük örneğinde Hıdırellez’e yüklenen anlamları üst bağlam olarak ele almıştır. Ayrıca topluluk üyelerinin toplumsal değişime karşı Hıdırellez içerisinde nasıl bir kimlik inşa ettiklerinin tespit edilmesi, araştırmanın alt bağlamını oluşturmuştur. Şehir dışından Karabük’e gününbirlik ya da kısa süreli ziyaret amaçlı gelen bireylerin hemşerileriyle ortak paydası olan Hıdırellez, bahar kutlamasının ötesinde kuşaklararası bağları sağlayan, gelenekleri yaşatan ve Karabüklü olmanın dışavurumu olan süreçlerin toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma boyunca Karabük’te Hıdırellez’e yüklenen en temel anlam, kültürel pratiklerin aktarılması olduğu gözlenmiştir. Ayrıca topluluk bağlarını güçlendirici ve kuşakları bir araya getirci gücüyle de bu rolün somutlaştırdığı sonuçlara yanmıştır. Karabük’ün sanayi kenti olması ve uzun bir süre dışarıdan göç almış olmasının geleneklerin ve kültürün üzerine yaptığı baskıyla ilişkilendirildiğinde, Hıdırellez’in bahsi geçen yönleri kimlik inşası bağlamında önemli bulunmuştur. Çalışmada Karabük/ Safranbolu ilçesine bağlı Ovacuma köyünde yer alan mahallelere (Tayyip, Tintin, Nebioğlu, Bağcıgaz, Cabbar, Ovaköşeler) Safranbolu ilçesine bağlı Kart ve Konarı köylerine Hıdırellez günü gidilerek yapılmış dört yıllık bir saha çalışmasının verileri sunulmuştur. Hıdırellez kutlamaları katılımcı gözlem vasıtasıyla gözlemlenmiş, katılımcılara Hıdırellez’e yükledikleri anlamlar, Hıdırellez’de uygulanan gelenekler, eskiyle bugün arasındaki farklılıklar, topluluk halinin nasıl yaşatıldığı, Hıdırellez’in kültürel bellek üzerindeki etkisi ve göç sonrası Hıdırellez’in nasıl dönüştüğü konusunda sorular yöneltilmiştir. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmış, desen derinlemesine görüşmeler, gözlemler ve fotoğraflardan oluşturulmuştur. Mülakatlar Ovacuma’da 20 kişi, Kart köyünde 8, Konarı köyünde 8 kişi ile (21 kadın, 15 erkek) gerçekleştirilmiştir. Hıdırellez’in geleneksel anlamının Karabük’te de geçerli olduğunun tespit edildiği çalışmada, geleneksel uygulamaların ortaklığı göze çarpmış ve baharı karşılamının yüzyıllardır Türk kültüründe süregelen anlamları keşfedilmiştir. Farklı bir özellik olarak ise Hıdırellez, göçmen Karabüklülerin memleket kimliklerini yaşatmaya çalıştığı ve kuşaklararası bağları güçlendirmeye çalıştığı bir ritüele dönüştüğü tespit edilmiştir. Böylece Hıdırellez’e yüklenen en yeni anlam olarak göçmenin kimliğini canlı tutma ve kuşaklararası bağları kurma işlevi göze çarpmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kültür, göç, hıdırellez, Karabük, Safranbolu.

ABSTRACT

Culture gives itself to the basic framework in which communities define themselves and make sense of the world. This framework also answers the questions "who am I?" and "where am I?" In terms of playing a central role in community life, transition rites are important cultural practices that direct/direct people's behavior and attitudes. Many rhythms of transition, such as birth, weddings, and death, corresponding to the areas in

* Geliş tarihi: 28 Temmuz 2018 - Kabul tarihi: 10 Haziran 2021
Sağır, Adem. “Kültürün Yeniden Yorumlanması Olarak Hıdırellez: Göç, Ölüm, Kurban, Mezarlık (Karabük Örneği)” *Milli Folklor* 130 (Yaz 2021): 204-217

** Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ademsagir@karabuk.edu.tr,
ORCID ID : 0000-0003-0763-0518..

which people intensively generate attitudes and behaviors. Hıdırellez is one of the transition ceremonies celebrated commonly in many different ways. Many practices which have been implemented from the history up to today are available in these ceremonies. One of the common points in these rituals is food and the other is the sacrificial animal and religious offering. The study was made in a perspective including the ethnographic observations spreading over 4-year long period and the interview in depth. The fact that the researcher has been settled in Karabük for a long time has been an important tool in the construction of the field by long-term experience. The research considered the meanings attributed to Hıdırellez as the upper context in the sample of Karabük. Moreover, the determination about how an identification of societies' members comprise in Hıdırellez against the social changing became the research's sub-context. Hıdırellez which is the joint share of individuals coming one-day from the upstate to Karabük with their fellow citizens is the total of process which provides the intergeneration connections beyond the spring celebration, sustains the traditions and is the expression of being from Karabük. The most basic meaning given to Hıdırellez in Karabük was observed as the transfer of cultural practices during the study. Moreover, the concretion of this role reflected onto the results with its power strengthening the society connections and gathering the generations. When it is associated with the oppression made by the traditions and culture that Karabük is an industrial city and has received the migration from the outside, Hıdırellez's aforementioned aspects was found important in the context of making an identification. In the study, the data of 4-year field work which was made upon going to the villages of Ovacuma, Karıt and Konarı connected to Karabük/Safranbolu was presented. The celebrations were observed in fact, and the participants were asked about the questions, "*the meanings that they attribute to Hıdırellez, the traditions which are made in Hıdırellez, the differences between the pass and today, how the society aspect is sustained, the impact of Hıdırellez on the cultural memory and how Hıdırellez transformed upon the migration*". The qualitative research design was used in the research, and it was made of the interviews, observations and photographs. The interviews were made with 20 persons from Ovacuma, 8 in Karıt and 8 in Konarı (21 female and 15 male persons). In the study that it was determined that the traditional meaning of Hıdırellez is valid in Karabük, the association of traditional implementations attracted the attention and the ongoing meanings of meeting the spring in Turkish culture for centuries were found. Hıdırellez turned into a ritual that the migrant people from Karabük try to sustain their hometown identifications and to strengthen the intergenerational connections, as a different feature.

Key Words

Culture, migration, hıdırellez, Karabük, Safranbolu.

Giriş

Küreselleşmenin yerel kültürler üzerine baskı yaptığı, dijitalleşmenin mekânı dönüştürdüğü günümüzde, toplulukların kimliklerini koruyarak geleceğe taşınması tartışılmaya devam etmektedir. Bahsi geçen dönüşümlerin izlerini kentlerde sürmek görece daha kolaydır. Çünkü gündelik hayatta yaşanan değişimler ilk olarak şehir hayatında kendini göstermektedir. Bu nedenle kültürün sürekliliğini sağlamak kentlerde zor iken, kent dışı alanlarda daha sürdürülebilir durmaktadır. Kent dışı alanlarda topluluk ağlarının güçlü yönleri, toplumsal değişmelere direnç göstermektedir. Din, gelenek, örf ve âdet gibi her türlü kültürel unsur bu yönleri oluşturmaktadır. Yerel topluluklar üzerinden gidildiğinde Türkiye'de toplumsal değişmeye dirençli birçok kent dışı alanın bulunduğu görülmektedir. Değişime dirençli kültürel unsurlardan örülü kapalı topluluk olma, bu alanların ortak niteliği olarak göze çarpmaktadır. Yüksek güvenli bir kültürel topluluğun yaşam alanı olarak tanımlanabilecek bu yerler, aynı zamanda insanların modern hayattan kaçarak sınırdıkları korunaklı barınak olma özelliği de taşımaktadır. Özellikle göçerle büyükşehir- lere gitmiş insanların zihninde bu yerler, kendilerini güvende hissetmek için korunaklı duvarlarla inşa edilmiş bir memleket algısı olarak belirmektedir. Bireyler, ihtiyaç hissettiklerinde güvenli kapalı topluluklarına girmekte, normal zamanlarda da memleketle- riyle temaslarını sürdürmekte ve kendilerini bu ilişkiyle tanımlamaktadırlar. Burası onlar için koruyucu bir kozadır. Kozanın etrafını bu hâle getiren korunaklı duvarlar kültürel pratiklerdir. Kültürün bireye kimlik ve aidiyet sağlama işlevi, böylece bireyi rahatlatıcı ve yeniden var edici bir biçimde kullanılmaktadır. Bireyler, önemli gün ve bayramlarda

ya da tatillerde memleketlerine gelerek o ait olmanın verdiği güvenlik hissini yaşamakta, bu tutumları da kuşaktan kuşağa aktarmayı amaçlamaktadırlar. Böylece yaşadıkları kentlerde kendilerini tanımladıkları çifte kimliklerle belleklerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Çalışmada hem kültürel alanın hem de belleğin izlerinin kolaylıkla sürüldüğü bir bağlam olması bakımından *kapalı topluluk* kavramı kullanılmıştır. Kapalı topluluk, kentin anonimliğinden uzaklaşmak isteyenlerin sığındığı yerdir. Burada toplumsal değişmeye karşı bir direnç ortaya koyulur ve aynı kültür dünyasına mensup insanların birlikliği söz konusudur. Kentlerde yabancılaşma hissini yaşayanların birleştiği mekânsal bir bütünün adı olan kapalı topluluk, gündelik hayatı güven ilişkileri üzerine kuran yer de adıdır. Görülmeleyen bir sosyal ağ ve bu ağın dâhil olduğu kültürel sermaye, kültürel belleğin göçmende yaşamasında temel kaynak olmaktadır. Göçler, mekânı dağıtan parçalayan en temel süreçlerdir. Dolayısıyla göçün olduğu yerde mekân iki yönde inşa edilir. İlki gidilen kentte yeni bir kimlik oluşturma çabasını yansıtır. Kuşaktan kuşağa profesyonelleşerek süregelen bir uyum sağlama sürecini gözlemlenir. Bireylerin memleketleriyle bağlarını koparmaması, mekânın inşasında kullanılan ikinci yöntemi karşımıza çıkarmaktadır. Memleketle gurbet ve özlem sarmalında kurulan ilişki, bir süre sonra bireyin yerel kültürün koruyucu kozasına sığınmasıyla sonuçlanır. Bireyler artık kendilerini tekrar tanımlama ve anlamlandırma çabası içindedirler.

Çalışmada temel idialardan birisi Karabük'te yerel kültürel pratikler üzerinden kapalı bir topluluk üretildiğinin kabulüdür. Burada kapalı toplulukla, toplumsal değişime direnmemekle birlikte temel kültürel pratikleri korumak için katı kurallar oluşturulması ve topluluğun bunları üyelerine aktarıcı araçlarla devam ettirmesi kastedilmiştir. Ayrıca küreselleşmeye karşı direncin de temel bir göstergesi kabul edilmiştir. Böylece kapalı topluluk, fiziksel olarak temasların sürdüğü, kültürün bir gösteriye dönüşmediği, aksine nesnel ve öznel bir yanının olduğu, aidiyetin benzer şekilde bir güven ve huzur verdiği temsiliyet sisteminden bahsedilmektedir. Çalışmada Karabük/Safranbolu ilçesine bağlı Ovacuma köyünde yer alan mahallelerde (Tayyip, Tintin, Nebioğlu, Bağcıgaz, Cabbar, Ovaköşeler), Safranbolu ilçesine bağlı Karıt ve Konarı köylerinde yapılan Hıdırellez etkinliklerinin geleneksel uygulanma biçimleri ele alınmış, kültürel pratiklerin ise korunma biçimlerine değinilmiştir. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmış, desen derinlemesine görüşmeler, gözlemler ve fotoğraflardan oluşturulmuştur (Creswell 2020: 49-51). Mülakatlar Ovacuma'da 20 kişi, Karıt köyünde 8, Konarı köyünde 8 kişi ile (21 kadın, 15 erkek) gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 2014-2018 yılları arasında 1 Mayıs – 14 Mayıs tarihleri arasında ilgili kutlamaların yapıldığı dönemde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sahası olması bakımından Karabük hem göç alan hem de göç veren bir şehir özelliği taşımaktadır. Demir Çelik İşletmelerinin kurulduğu dönemde Türkiye'nin dört bir tarafından göç alan Karabük'te göçlerle gündelik hayattaki birçok gelenek ve göreneğin değiştiği gözlenmiştir. Geleneksel ticaret hayatı, sanayinin etkisiyle çözülmüş, köyden şehre doğru göçlerin başlamasıyla da birçok kültürel pratik kaybolmuştur. Karabük'ün dışarıya göç verdiği dönemler de olmuştur. Ankara ve İstanbul başta olmak üzere birçok büyükşehirde Karabüklü göçmenlerle karşılaşmak mümkündür. Her iki sürecin de kültür üzerinde olumsuz ve çözücü etkisi olmuştur. Ancak günümüzde yerel kültürlerin küreselleşme karşısında yeniden gündeme gelmesi, Karabüklüler için de geleneklerin korunması ve sürdürülmesi bağlamına taşınmıştır. Dolayısıyla hem şehirde hem de şehir dışında yaşayanlar için Karabük'te toplanma önemli bir ritüel hâline dönüşmüştür. Bu çalışmada Hıdırellez, kültürel bir kimlik göstergesi olarak kabul edilmiş ve Karabüklülerin toplanmasında önemli bir ritüel olarak görülmüştür. Hıdırellez'in kültürel kimlik göstergesi olarak kabulü iki sebepten ötürüdür. İlki Karabük'te yaşayanlar için geçmişten

bugüne kuşaklararası bağlantıyı sağlayan en temel göstergelerden birisi Hıdırellez'dir. Sanayileşmenin kültürü melezleştirmesi veya anonimleştirmesi dikkate alındığında Hıdırellez'in Karabük'te sürdürülüyor olması bu bakımdan kültürel kimlik bahsiyle dikkat çekici bulunmuştur. Diğeri ise Hıdırellez etkinlikleri için şehir dışından gelen ailelerin varlığıdır. Bunlar hem çocukları için belleğin sürdürülmesi sürecini yönetmeye çalışmakta hem de büyükşehirde yaşatamadıkları kültürlerini burada sürdürmeyi denemektedirler.

Hıdırellez'de Kültürel Göstergeler: Ölüm, Kurban, Mezarlık (Karabük Örneği)¹

Hıdırellez, Anadolu'da çok farklı biçimlerde yaygın olarak kutlanan geçiş ritlerinden birisidir. Geçiş ritlerinin temel özelliklerinden birisi fiziksel olarak yaşanan değişimlerdir. Burada yeni bir duruma geçiş süreci dikkat çekicidir. Bu geçişlerde geçmişten bugüne uygulanan birçok ritüel vardır. Bu ritüellerde ortak noktalardan birisi yemek iken diğeri ise kurban ve adaktır. Bahar festivalleri de böyle bir geçiş törenidir ve fizikötesi alanın da dâhil edildiği bir ritüeller toplamından oluşur. Çalışma, uzun bir döneme yayılmış etnografik gözlemleri ve derinlemesine mülakatları içeren bir yönetsel perspektifte kurgulanmıştır.² Etnografik araştırmada incelenen nesneyi gündelik yaşamın rutini içinde anlamaya çalışılır. Gündelik yaşam kavramı, etnografinin hangi bağlamda çalıştığına gönderme yapmaktadır (Kartarı 2017: 208). Safranbolu ilçesine bağlı Ovacuma köyüne bağlı mahallelerine (Tayyip, Tintin, Nebioğlu, Bağcıgaz, Cabbar, Ovaköşeler) ve Safranbolu ilçesine bağlı Karıt ve Konarı köylerine Hıdırellez gün(leri)ü gidilerek saha çalışmaları yapılmıştır. Kutlamalar katılımcı gözlem vasıtasıyla gözlemlenmiş, katılımcılara *Hıdırellez'e nasıl anlamlar yükledikleri, düzenli olarak uygulanan gelenekler, eskiyle bugün arasındaki farklılıklar, topluluk hâlinin nasıl yaşatıldığı* üzerinden sorular yöneltilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Dağılımı (Cinsiyet-Yaş)

Yerler	Seçenekler	Sayı	%	Seçenekler	Sayı	%
Ovacuma	Kadın	15	41,7	20-30	6	16,7
	Erkek	5	13,8	31-40	5	13,9
Karıt	Kadın	4	11,1	41-50	8	22,1
	Erkek	4	11,1	51-60	6	16,7
Konarı	Kadın	2	5,6	61-70	5	13,9
	Erkek	6	16,7	70 ve üstü	6	16,7
TOPLAM	Kadın	21	58,4	Toplam	36	%100
	Erkek	15	41,6			

Karabük'te yapılan saha çalışmasında örneklemin %58,4'ü kadın, %41,6'sı erkektir. Katılımcılar arasında kadınların fazla olmasının nedeni Hıdırellez'de kadınların görülür-lüğünün daha fazla oluşudur. Yemeklerin ve sofraların hazırlanması, çevre düzenlenmesi gibi birçok işte kadınların rol alması sayısal dağılımı etkilemiştir. Kadın, Hıdırellez'in mutfağında yer almakta, günü organize etmekte ve yönetmektedir. Örneklemin yaş dağılımında 60 yaş üstü (%30,6) dikkat çekicidir. Hıdırellez'in genç ve orta kuşak için bellek tazeleyici etkinlik oluşu örnekleimde %52,7 oranına karşılık gelmiştir. Bu bakımdan Hıdırellez'e yüklenen temel anlam, yerel kültürün bellek sürdürme işlevidir.

Hıdırellez'e Yüklenen Anlamlar

Hıdırellez, Hızır ve İlyas'ın bir araya geldiği günün anısına gerçekleştiğine inanılan kutlamadır. Miladi takvime göre 6 Mayıs gününde kutlanmaktadır (Ocak 1999: 121). Kış

mevsiminin sona erışı yaz mevsiminin başlangıcını ifade eder. Bir geçiş dönemi olduğu için de içerisinde *kurban*, *adak*, *yemek dağıtımı*, *mevliit*, *eğlenceler*, *dualar gibi birçok geçiş ayinlerinde uygulanan pratikleri* (Baykara 1990, Çay 1997, Aksoy 1997) görmek mümkündür. Pratiklerde temel besleyici damar, doğanın canlanması üzerinde kurulan ikili bir zihniyet yapısıdır. Bunlardan ilki yeniden doğuşun kutlanmasıdır ki salt doğanın canlanmasıyla ilişkilidir. Diğeriyse baharın kutlanmasından evvel ölüleri anmak ve onların ruhlarını sakinleştirici pratikler icra etmektir.

Karabük'te Hıdırellez'e yüklenen temel anlamlara bakıldığında dikkat çeken noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür. Katılımcılar Hıdırellez'i *ibadet*, *şenlik*, *Allah'tan dilek dileme*, *dua etme*, *kurban* (K1, K2, K4, K7) gibi kavramlarla özdeşleştirmektedir. Kuşkusuz katılımcılar arasında yaygın olan temel kabullerden biri, Hıdırellez'in *Allah'tan bir şeyler dilemek ve Allah'ın bu dilekleri karşılıksız bırakmadığına duyulan inançtır*. Kuşkusuz dinî ibadetin bir parçası olarak kutsal günlerde dua etmek ve istekte bulunmak önemlidir. Kutsal kabul edilen mekânlarda dua etmenin kişiyi ruhsal açıdan daha tatmin ettiğine dönük toplumda yaygın bir tutum vardır. Dolayısıyla Hıdırellez ile ilgili anlatımlarda güne atfedilen kutsallık zaten mevcutken, bugünün kutlandığı mekânların varlığı da ayrıca önemsenmektedir.

Katılımcıların Hıdırellez'e *baharın gelişi* (K9, K11, K21, K32, K3, K13); *doğanın canlanması* (K8, K15, K27, K35, K5); *yeniden doğuş* (K6, K10, K24, K29, K35), *hayatın başlaması* (K12, K16, K26, K33, K36), *ölenlerimizi yad etme ve onları memnun etme* (K17, K31); *memleket ziyareti ve özlem giderme* (K14, K18, K25, K28, K30, K34) ve *büyükşehirden kaçmak için güzel bir seçenek* (K19, K20, K22) şeklinde ortak ve farklı anlam yükledikleri görülmüştür. Burada dikkat çekilmesi gereken temel bağlamlardan ilki *ölenlerin hatırlanması ve memnun edilmesi* anlamlandırmasıdır. Ölülerin memnun edilmesi birçok baharı karşılama festivalinde karşımıza çıkan noktalardan birisidir (Sağır 2016: 11-14). Temelde amaç, ölülerden gelebileceği düşünülen kötülüklerden korunma kaygısıdır. Bu kaygıyı besleyen zihniyet, doğanın yeniden canlanışının insanlara vereceği sevincin ölü ruhların müdahalesiyle bozdurmama inancı etrafında şekillenir. Dolayısıyla önce ölülerin memnun edilmesi amaçlanır, arkasından kutlamalar yapılır. Bu nedenle mezarlık ve türbeler Hıdırellez'in kutlandığı önemli mekânlardır. Mezarlıktaki anmalar/ritüeller atalar kültüyle doğrudan ilişkilidir. Türk kültürü içerisinde de atalar kültürünün oldukça önemli olduğu görülür (Kafesoğlu 2017: 292-295). Burada mezarlıkla ilişkilendirilen Hıdırellez anlamlandırmalarında katılımcıların *mezarlık ziyaretini* (K3, K34, K21, K27, K5, K13) önemsediklerini ve gerektiğinde kurban ve adaklarını da orada kestiklerini ifade ettikleri görülmüştür: *Hıdırellez mezarlık ziyaretidir, türbelerde dua etmektir, adak adamaktır, şenlik ve eğlenmektir* (K7, K11, K17, K21, K27, K29). Bu ziyaretlerin aynı zamanda kuşakları bir araya getiren kültürel bir işlevi de yerine getirdiği görülür. Özellikle şehir dışından *memleket ziyareti ve özlem giderme* amacıyla gelenlerde aynı zamanda gizil bir amaç olarak *kuşakları biraya getirme kaygısının* (K16, K19, K29, K35, K36) güdüldüğü anlaşılmaktadır. Böylece Hıdırellez, kuşaklararası bağlantıları sağlayan bir mekanizmaya dönüşmektedir. Burada söz konusu olan bağlam, büyükşehirlerde kentlin anonimliğinden kaçmaya çalışan bireylerin Hıdırellez'e yükledikleri anlamın onları toplumsal değişime karşı korumaya alan bir direnç noktasına dönüştürmeleridir. Böylece Hıdırellez, özlem giderme ve memleket ziyareti anlamlarıyla Karabüklülerin kültürel belgelerinde kuşaklararası geçişleri de içeren bir üst bağlam olarak inşa edilmektedir.

Hıdırellez ile ilişkilendirilen türbe ziyaretleri ya da türbe etrafında yapılan ritüellerde atalar kültürünün belirgin izleri görülmektedir. Bu aynı zamanda mekânın kutsallığa bürün-

dürülmesinin de bir uzantısıdır. Örneğin Konarı köyünde Hıdırellez Horasan evliyalarından olan İbrahim Gavs-i'nin türbesi etrafında yapılmaktadır. Gavs-i'nin etrafında oluşturulmuş menkıbe türbede yapılan birçok ritüelin de besleyici damarıdır. Anlatılan olağanüstü olaylar, Gavs-i'nin ölümünden sonra defnedildiği türbenin etrafında oluşan bir anlatıya dönüşmüştür. Teke Hıdırellez'de mekânın kutlama için önemini mekâna atfedilen kutsallıkla ilişkili olduğunu belirtmektedir (Teke 2016: 6). Yazara göre mekânın kutsallığına dair inanışlar ve söylenceler kutlama mekânını daha da önemli kılar. Kutlamaların yapıldığı yerler ya Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ın buluştuklarına, oradan geçtiklerine inanılan yerlerdir ya da kutlama mekânlarının yakınındaki türbeler dileklerin yerine geldiği mekânlar olarak katılımcılar tarafından kabul edilmektedir. Konarı köyünde yer alan türbe için de buna benzer bir menkıbe mevcuttur: *Senede bir kez kadir geceleri Hz. Hızır buraya gelir bereket ve toprağın verimliği için dua edip İbrahim Gavs-i ile sohbet eder* (K32, K1, K5, K9).

Sahadaki verilerde Hıdırellez ile ilgili *Hızır ve İlyas peygamberin buluşması ve bahar bayramı* (K7, K13, K16, K24, K22, K30); *Mayısın 6'sında kutlanması* (K2, K5, K10, K14, K26, K31, K36); *Adak adanması ve kurban kesilmesi* (K1, K9, K11, K18, K21, K32, K34), *Kur'an okunması, ölümlere gitsin diye dualar edilmesi ve namaz kılınması* (K3, K12, K15, K17, K23, K35); *dedelerden, ermişlerden kalma bir kutlama, geleneksel kutlama olması* (K4, K6, K8, K20, K27, K33) ve *millî bir bayram* (K19, K25, K28, K29) şeklinde betimlemeler vardır. Kuşkusuz şehir dışından gelenlerle Karabük'te yaşayanları bir araya getirmesi bağlamında *Hıdırellez, dinî olarak yapılan bir ibadetten ziyade birleşmek için yapılan bir eylem* (K7, K11, K14, K29) şeklinde betimlenmiştir. Ayrıca katılımcılardan bazılarının aklına *Hıdırellez denilince ibadet etmek, dilek dilemek, yemek içmek, birlik beraberlik akla gelmektedir* (K5, K12, K17, K23, K28, K35) şeklinde tanımlamaları da Hıdırellez'e yüklenen sosyal ve kültürel işlevi güçlendirmektedir. Hıdırellez'in yaygınlığı ve görünürlüğü ile ilgili olarak ise katılımcıların sıklıkla *Hıdırellez; gelenektir* (K8, K20, K27); *Hızır günü olarak anılır* (K7, K13, K16, K24), *Çoğu mahallede kutlama yapılır, yapılmayınca insanlar kendilerini suçlu hisseder* (K9, K15, K21, K36) şeklinde sıraladıkları temel argümanlar da önemlidir. Mahallelerde yapılan kutlamalar aynı zamanda farklı yerlere göç etmiş topluluk üyelerinin de bir aradalığını yansıtır. Böylece Hıdırellez, Karabüklülere için hem geçiş ritüeli hem de paylaşımların sembolize ettiği güvenli bir kozaya dönüşmektedir. Bu koza aynı zamanda çocukların da özellikle dâhil edildiği belleğin yaşatıldığı ve aktarıldığı araçsal bir özelliğe sahiptir.

Kurban, Mezarlık ve Yemek

Kültürün yaygın sunumlarından birisi olarak yemek, toplumsal amaçların gerçekleşmesi için düzenleyici ve araçsal bir formdur. Çalışmada Hıdırellez ile yemeğin kesiştiği nokta, kutlamalar için bir araya gelindiğinde paylaşımları sağlayan araç oluşudur. Böylece kolektif gücünü göstermesi bakımından Hıdırellez'de yapılan her türlü yeme ritüelinin dikkate değer durduğu görülmektedir. Dolayısıyla Hıdırellez, yemeğin etrafında gerçekleşen törensel bir kutlamaya dönüşmektedir.

Hıdırellez baharın karşılanmasıdır ama bizce önemli olan yanı yemekler pişirilmesi ve dağıtılmasıdır (K2, K33, K36) şeklinde bir aktarım, yemeğin niçin önemli olduğu sorusuna cevap için başlangıç noktasıdır. Yemeğin önemine dair *ölenlerin ruhu için yemek dağıtma* (K5, K8, K15, K20, K22); *Kuran okunduktan sonra topluca yenilen yemekler* (K2, K6, K9, K14, K17, K24); *yemekli mevlitler* (K10, K11, K23, K31, K35); *dualar eşliğinde dağıtılan yemekler* (K4, K13, K19, K26, K32, K36); *Kur'an okunurken yenilen yemekler* (K1, K3, K25, K28, K35); *birlikte pişirilen ve dağıtılan yemekler* (K16, K27); *ortak bir alanda farklı mahallelerin yemek organize ederek toplanması* (K7, K29, K34);

Hıdırellez'in piknik olarak kutlanması (K30, K21, K33); *Hıdırellez'e özel yumurtaların* (K34) ve *özgü yemeklerin pişirilmesi* (K12, K18, K30) biçiminde farklı aktarımlarla karşılaşmıştır. Burada yemeğin sosyolojik işlevine dönük olarak “*ortaklıklar oluşturmaları*”, “*mekânı inşa etmesi*” ve “*fiziksel yakınlıkları sağlaması*” şeklinde üç başlık açmak mümkündür. Böylece yemeğin sosyal paylaşım aracı olduğu vurgusu da Hıdırellez’de görünür olmaktadır. *Dört mahalle bir araya gelerek kutluyoruz* (K9, K11, K13, K19) şeklinde bir aktarım, ortaklığın niteliğini betimlemesi bağlamında dikkat çekicidir. Benzer şekilde *tek gün de olsa köylerde yoksul olan insanların karınlarını doyurmaları bu kutlamanın vazgeçilmez ögesi* (K4, K18, K25, K35) şeklinde karşımıza çıkan tutumlarda Hıdırellez’in *yardımsızlık, açığı doyurma, paylaşma* (K1, K6, K16, K30, K34, K36) gibi Türk kültüründe başat değerler üzerine kurulduğu görülmektedir.

Burada Hıdırellez’in üzerine kurulduğu kurban kültürüne de değinmek gerekir. Nitekim katılımcıların büyük bir çoğunluğu, Hıdırellez’de adak adamak ve kurban kesmek fiilini temel ritüel olarak tanımlamışlardır. Sağır’a göre kurban, kutsallaştırılmış bir pratik olmakla birlikte sosyal paylaşımları temsil etmesi, toplumsal bütünlüşmeyi kolaylaştırması ve ölümlerin gözetilmesi sürecini yansıtmaları bakımından doğrudan sosyolojik alanla ilişkilidir (Sağır 2016: 282). Bu çalışmayla ilişkilendirilmesi bakımından kurban, üç farklı başlıkta düşünülmüştür. Bunlar sırasıyla; hasat-ekim zamanı veya bahar şenliklerinde kötü ruhlardan korunma; doğrudan kutsal kabul edilen varlıkların getirebileceği kötü etkilerden sakınma; son olarak da ölen kişiden gelecek kötülüklerden korunma amacıyla yapılan kurbanlardır.

Kurban kesmek Hıdırellez’de yaptığımız temel bir ritüeldir (K3, K8, K19, K21, K36) ifadesi katılımcıların ortak anlamlandırmasıdır. Kurbanların genellikle mezarlıkta, türbede ve cami bahçesinde kesildiği, mekânın kurbanla birlikte kutsallaştırıldığı gözlenmiştir. *Türbelerde ve mezarlıklarda kurban kesildiğini* (K4, K12, K13, K17, K21, K26, K34, K35) ifade eden katılımcılar, buraların Hıdırellez günü toplumsal bir paylaşım alanına dönüştüğünü de şu şekilde dile getirmişlerdir: *Türbede ateşler yakılır, yemekler pişer, adakları olanların getirdiği hayvanlar kesilir ve çevredekilere dağıtılır. Topluca namaz kılınır ve dualar okunur* (K1, K5, K9, K15, K25, K31) Katılımcıların kurbanla ilişkili aktarımlarda *Hıdırellez’de büyük baş hayvan ve 6-7 koyun kesilir. Bu her yıl yapılır. Burada önemli olan kurbanı kestikten sonra köyde herkesin etten yemesini sağlamak* (K6, K13, K18, K22, K28, K32, K35) şeklinde karşımıza çıkan durum, birlikteliğin ve paylaşımın önemine yapılan vurgunun altını çizmektedir. *Köylüler ortak para toplayıp kurban keserler, ziyarete gelen misafirlere de yardım parası toplanır* (K7, K14, K23, K36) şeklindeki aktarım, Hıdırellez’in toplumsal yönünü göstermesi bakımından da dikkate değer bulunmuştur.

Genel olarak adak, özelde ise hayvan kesilmesi şeklinde yapılan adak uygulamaları da kurban ritüelinin izlerini taşır. *Durumu iyi olanlar adak adayarak koç kesmektedirler* (K2, K13, K27, K33, K34) şeklindeki aktarım, Karabük’te Hıdırellez’de adak deyince akla kurban geldiğinin göstermektedir. Başka bir aktarımda *adağların niyetleri genellikle aynı olmaktadır. Çoğunlukla çocuk olması niyetiyle adak adanmaktadır* (K4, K10, K16, K25, K29, K35) ya da *isteyenler adaklar adayarak kurban kesmektedirler; çeşitli adaklarda bulunmaktadırlar. Bunlar; genellikle çocuğu olmayanların çocuk dilemesi, arabası evi olmayanların ev araba dilemesi şeklinde olmaktadır* (K7, K10, K20, K22, K27, K34) biçimindeki aktarımlar Hıdırellez’de yapılan diğer adak biçimlerini de gündeme getirmektedir. Türbeler ve mezarlıklar etrafında oluşan toplumsal alan, geçmişten bugüne taşınan bir kültürün dışavurumunu da göstergeleştirmektedir. Kuşkusuz bu alan kurulurken *şehir dışından gelenler de yemeğin pişirilmesinde dağıtılmasında gönüllü olarak rol alırlar*

(K6, K17, K24, K27, K32, K33) ifadesi, göç sonrası oluşan *gurbet ve memleket özlemi* metaforlarını işlevselliğini akla getirmektedir. Katılımcılar, Hıdırellez'de Karabük'e gelmiş olmalarının aynı zamanda *memleketlerine gelmek ve buradaki toplulukla özlemlerini gidermek* şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bellek yenileyici ve kültürel kökleri hatırlatıcı yönünün açığa çıktığı görüldüğünde, Hıdırellez'e bahar bayramı ötesinde anlamlar yüklenmiştir. Böylece Hıdırellez'in, Karabüklüler için yerel kültürleri ekseninde kimliklerini yücelttikleri ayinsel bir karşılığı vardır. Bu ayın, topluluk üyelerinin geleneklerini toplumsal değişme karşısında yaşatabilmek için pragmatize ettikleri Hıdırellez etkinliklerini içermektedir. Hıdırellez'de bir araya gelmek zorunlu bir eyleme dönüşürken, Hıdırellez artık çocukların zorunlu olarak katıldıkları ve yaşlılarla bir araya geldikleri toplumsal kutlamanın adıdır. Bu zorunlu bir araya geliş, kültürün korunması ve belleğin yaşatılmasında topluluk üyelerinin geliştirdikleri bir stratejidir. Bu strateji aynı zamanda kapalı topluluk olarak kendine özgü kimliksel formları Karabük özelinde yaşatma çabasının da bir yansımasıdır.

Belleğin İzinde: Geçmişten Bugüne, Bugünden Geleceğe Taşınanlar

Bellek, hatırlamadır ve geçmişin gelecekle olan bağlantısını bugün de kuran bir araçtır. Belleğin içerisinde kültürü ifade eden soyut ve somut her şeyi yerleştirmek mümkündür. Kültürün bellek içerisinde taşınması bireysel tutumlardan çok topluluk hâliyle ilişkilidir. Topluluk, bireylerin üstünde çerçevesi olan ve onlara ne yapmaları gerektiğini salık veren toplumsal tutumların toplamıdır. Dolayısıyla bireylerin kaybı, topluluğun kaybı anlamına gelmemektedir. Aksine topluluk, bireylerin belleklerini tazeledikleri ve kimliklerini yaşatabildikleri alanlardan birisine dönüşmüştür. Çalışmaya konu olması bakımından Hıdırellez'de böyle bir topluluk hâlinin dışavurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle şehir dışından gelen göçmenlerin, köylerinde ve mahallerinde yapılan etkinliklere katılımları onların kimliklerini tazeleyici birer çerçeveleyici role bürünmektedir. Bireylerin hazırda olan topluluğa katılmaları yeterlidir.

Çalışmanın bu bölümünde iki yönlü bir çözümleme yapılmıştır. Çözümlemenin ilk ayağında geçmişten bugüne yapılan Hıdırellez etkinliklerinde değişimlerin izlerini sürme kaygısı yer almıştır. İkinci ayağında ise etkinliğin kentten gelenlerin üzerindeki işlevselliğini kültürel kimliğin desteklemesi bağlamı yer almıştır. Katılımcılara *Hıdırellez günü eskiden nasıl kutlanırdı?* sorusu sorulmuş ve alınan yanıtların çoğunda etkinliklerin özünün değil, fiziksel uygulanma biçimlerinin değiştiği aktarımına rastlanmıştır. Bahsi geçen fiziksel değişimler, *etkinliklerin çardaklarda yapılması, kurban kesimlerinin kasaplar tarafından kapalı alanlarda gerçekleşmesi, yemeklerin dağıtımında plastik tabak ve çataların kullanımı, bazı yerlerde köy odalarının tercihi, yer sofrasından masalara geçişler, ortak tepsi yemekleri gibi birçok nokta dikkat çekici bulunmuştur.* Kuşkusuz burada gündelik hayattaki toplumsal değişimlerin izlerini bulmak mümkündür. Yer sofrasının masaya evrilmesini kent hayatının bir uzantısı olarak okumak mümkündür. Ortak çanaklara, yemekten tabaklara geçiş de benzer izleri taşımaktadır. *Eskiden yer sofrasında yenirdi şimdi ayrı tabaklarda yemekler dağıtılıyor* (K2, K8, K14, K23, K30) şeklindeki ifade ortaklığı, değişimin izlerini taşıması bakımından önemlidir. *Ortak bir tepsi içinde yemek yediğimiz zamanlar vardı* (K5, K8, K12, K20, K26, K31) biçiminde nostaljiye dönüşen anlatılar, *birliktelikten bireyselliğe biraz hızlı geçtik* (K3, K11, K13, K26, K34, K36) aktarımlarını da içermektedir. Ancak bireyselleşen alanların varlığı arttıkça topluluk hâlinin farklı değerlerle güncellendiği görülmektedir. Bu duruma örnek olması bakımından *şehir dışından gelenlerin sayısı fazlalaştı* (K10, K19, K22, K24, K28); *ibadetlerin çeşitliliği yoğunlaştı* (K18, K28) ve *farklı köy/mahallelerden katılanlar arttı* (K3, K7, K18, K28)

şeklindeki üçlü açıklama sistemi, *birliktelik* ve *paylaşımın* farklı biçimlerde güncellenerek devam ettiğini göstermektedir.

Hıdırellez'in özünde yaşanan değişimlerle ilgili temel aktarımlardan birisi *önceden ibadet etme şeklinde iken şimdilerde eğlence olarak algılanmaktadır* (K1, K4, K6, K16, K17, K19, K36) ile *eskiden müzikli kutlamalar fazlaydı, şimdilerde ibadetler daha yoğun yapılmakta* (K8, K14, K21, K25, K31) şeklindeki iki farklı aktarım birbirini tersine çevirmektedir. Burada Karabük'teki Hıdırellez'in dinselliğinin yoğunluğuna vurgu yapmak gerekir. Öyle ki cami, mezarlık ve türbe etrafında yapılan etkinliklerde eğlenceden ziyade ibadet pratiklerinin ön plana çıktığı gözlenmiştir. Mezarlık içerisinde yapılan Hıdırellez etkinliğinde eskiden yapılan birtakım uygulamaların *ötekileştirilmesi* bahsi geçen dinselliklere örnektir. Katılımcılardan birisi *eskiden kurbanı mezarlıkta kestiklerini ve kanı mezarlıklara akıttıklarını* (K2, K12, K20, K30) aktarırken bunun yapılmasında *ölülerimizi bahardan evvel hatırlamak ve onları ruhlarına kesilen kurbanın/adağın sevabını göndermek* (K7, K9, K15, K23) şeklinde bir alt anlamlandırma sürecinin olduğu görülmüştür. *Kurbandan kesilen ilk et parçasıyla mezar taşlarına vururduk* (K2, K12, K20, K30) ifadesi de Hıdırellez'in *atalar kültürüne* dayalı yönünü deşifre etmesi bakımından dikkate değer durmakla birlikte *dünyadaki birçok toplulukta baharın karşılanması sırasında yapılan mezarlık etkinlikleriyle* (Sağır 2017: 218-219) de ortak bir paydada buluşmaktadır. Burada doğrudan ölümden sakınma tutumlarının izlerini görmek mümkündür. Kurbanın mezarlıkta kesilmesi de ölümlerin yaşayanların dünyasına musallat olmaması için tarih boyunca kullanılan bir yöntemin uzantısı olmaktadır (Sağır 2017: 166). Mezar taşına yapılan vuruşlar, ölümler için biz geldik anlamına gelen bir selamlama biçimi olarak göze çarpmaktadır. Örneğin Iğdır ve Kars bölgesinde yaşayan Azerbaycan Türklerinde *Ölü Bayramı* etkinliğinde nevrüz öncesi mezarlıklara gidilmekte ve mezar taşına küçük bir taşla vurularak biz geldik mesajı verilmektedir (Sağır 2013: 133).

Bu etkinliği mezarlıkta niçin yaptıklarının bilgisine sahip olmadığını (K12) aktaran katılımcılardan birisi *ölülerimizi hatırlamak ve onlara dua etmek için güzel bir fırsat ifadesini kullanırken bir diğeri atalarımız böyle yapıyordu, biz de gördüğümüz gibi devam ettiriyoruz* (K30) şeklindeki aktarımıyla kültürel belleğin yaşatılmasına dikkat çekmiştir. *İstanbul'dan sırf bu etkinlik için her sene geliyoruz, çocuklarımızı da getiriyoruz* (K24, K33) ifadesi katılımcıların Hıdırellez ile kurdukları ilişkiyi yansıması bakımından önemlidir. Çocukların köye getirilmeleri, aynı zamanda kültürlerini ve köklerinin mekânsal dışavurumlarını görmeleri bakımından önemsenmektedir. *Kurbanı niçin mezarlıkta kestığımızı bilmiyoruz ama burada kalabalık bir şekilde buluşmuş olmak çocuklarımız için de çok anlamlı* (K12, K20) ifadesi, katılımcının Hıdırellez'e yüklediği yukarıdaki benzer anlamları göstermesi bakımından önemlidir. Hıdırellez böylece Karabüklü olmanın özel bir kimlik inşa formuna dönüşerek yeniden anlamlandırılmaktadır. Hıdırellez, baharı karşılama anlamının dışına taşarak topluluğun kültürünü yaşatmaya çalıştığını araşsal bir kurallar dizgesine dönüşmektedir.

Karabük'teki Hıdırellez'in dinsel yoğunluğunu katılımcılardan birkaçının *eskiden türbelerin etrafında dönme ve çaput bağlama gibi faaliyetler vardı fakat şimdilerde böyle faaliyetler yapılmıyor* (K3, K13, K34) aktarımlarıyla somutlaştırılmıştır. Benzer şekilde *eskiden köyde belirli bir ağaca çaput bağlanarak dilek dilenmekteydi* (K16, K21, K29, K36) şeklindeki ifadenin birçok katılımcı tarafından kullanıldığı görülmüştür. Bu uygulamaların eskiye kıyasla artık yapılmadığı, Hıdırellez sürecince yapılan gözlemlerde elde edilen verilerden anlaşılmıştır. *Eskiden türbelere ziyaret gidilir, burada dualar edilir adak kesilirdi. Fakat son 10 yıla yakın zamandır köy meydanında 6 Mayıs Hıdırellez günü gurbeteki ve çevre köylerdeki vatandaşların katılımı ile bir bayram havasında geçmekte*

(K9, K25, K27, K34) şeklindeki ifade Hıdırellez'in hem eskiye göre anlamlandırılma biçimlerinin değiştiğini göstermekte hem de gurbette olan insanların köylerine gelerek *özlemlerini giderdikleri ve çocuklarıyla köydeki insanları bütünleştirdikleri* büyük bir sosyalleşme ağına dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz Hıdırellez'in zaman içinde aldığı bu formun yani *eskiye göre her şey daha teşkilatlı* olmasının, küreselleşmenin kitleselleştirdiği ve şehir hayatında kültürel kimliklerini ifade edemeyen insanların köylerine kaçış hikâyeleriyle birleşmektedir. Hıdırellez kutlamalarının yaygınlaşmasının arkasında yatan gerçeklikte *eskiden sayılı yerlerde beraber kutlamalar yapılırdı, şimdilerde her köyün kendi Hıdırellez'i var (K35)* şeklinde aktarılan tutum önemli bulmuştur. Buna göre köyler birbirlerinden görek bir öğrenme biçimi geliştirmişler ve kendilerine ait bir Hıdırellez etkinliği oluşturmuşlardır. Burada köy derneklerinin sosyal medyayı kullanma biçimlerine de dikkat çekmek gerekir. Kendilerine ait kurdukları Facebook sayfalarında özellikle gurbette yaşayan hemşerileriyle yakın temasların kurulduğu, Facebook üzerinden etkinlik oluşturulduğu ve etkinlik sonrası da katılmayan köylüler için fotoğraf paylaşımları yapıldığı görülmektedir. Böylece gelenekselin içerisine sarkıtılan bir dijitalleşme ağının insanları birleştirici ve bellek tazeyici bir işlev üstlendiği görülmektedir.

Hıdırellez ile ilgili yapılan etkinliklerde geçmişten bugüne taşınan birçok kültürel öğeyi görmek mümkündür. Katılımcıların aktarımlarında *Hıdırellez günü hiçbir iş yapılmaz, sabah namazından ikindiye kadar olan vakitte. Herkes dışarda olur. Hıdırellez günü iş yapılırsa ellerin yara olacağı rivayeti vardır. O gün odun kesilirse peşinden yılan geleceğine inanılır (K2, K12, K32, K35); Hıdırellez günü yeşillik kopartılmaz. Yeşillik, kabbak gibi bitkiler dikilmektedir”, “un değirmeni çalıştırılırsa durur rivayeti vardır (K11, K28, K29); dilekler Hıdırellez gecesi dilenir (K5, K18); yağmur duası yapılır (K6, K24, K36) ve adaklar adanır (K26, K30)* şeklinde Hıdırellez'in özüne ait temel unsurların sürdürüldüğü görülmektedir. Bir başka katılımcının aktarımı da benzer izleri taşımaktadır: *Hıdırellez günü gülün dibine resim çizilir. Yeşil soğan kesilir, birine siyah, diğerine beyaz ip bağlanır. Siyah ip cefayı, beyaz ip sefayı temsil eder. Çaputa para bağlanır o yıl boyunca harcanmaz. Gülün dalına çaput içinde bozuk para bağlanır. Dilek dilenir. Gerçekleşeceğinden emin olunmaz fakat gelenek olduğu için bu yapılır (K15).*

Sonuç

Küreselleşmenin kitleselleştirici etkisi düşünüldüğünde yerel kültürler önemini korumaya devam etmektedir. Toplulukları koruyucu bir özelliğe sahip olan kültür, aynı zamanda onları bellek ve hatırlama aracılığıyla geleceğe taşımaktadır. Bu bağlamda kültürün icra edilmesinin topluluklar için artan değeri, onun uygulanma biçimlerinin yaygınlaştırılmasını da etkilemektedir. Göç ve ötesi, kültürü yaygınlaştırıcı etkisi olması bakımından dikkat çekicidir. Göçlerle yeni yaşam alanları oluşturan topluluklar, geldikleri yerlerde kültürlerini yaşatırken, memleketleriyle olan bağlarını da çift yönlü devam ettirmektedir. Bir yönüyle kentte yaşattıkları pratiklerle değişime direnirken, diğer taraftan memleketleriyle sürdürdükleri bağlarla da çocukları üzerinden kuşaklararası bağlantıları sağlamaya çalışmaktadırlar. Çalışmanın başlangıç noktası, Türk kültüründe önemli bir yere sahip Hıdırellez üzerinden yaşanan böyle bir sürecin fotoğrafını sunma kaygısı olmuştur.

Araştırma Karabük örneğinde Hıdırellez'e yüklenen toplumsal anlamlandırmaları, değişime karşı koyma biçimleriyle birleştirme kaygısıyla hazırlanmıştır. Köylerine günübirlik gelen bireylerin hemşerileriyle ortak paydası olan Hıdırellez, Karabük için bahar kutlamasının ötesinde anlamlar taşımaktadır. Hıdırellez'e yüklenen en temel anlam, kültürel pratiklerin aktarılması rolüdür. Ayrıca topluluk bağlarını birleştirici ve kuşakları bir

araya getirici gücüyle de bu rolü somutlaştırmaktadır. Karabük'ün sanayi kenti olması ve dışarıdan göç almasının gelenekleri ve kültürü üzerine yaptığı baskıyla ilişkilendirildiğinde, Hıdırellez çalışması önemli bulunmuştur.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında Karabük'te baharın karşılandığı gün Hıdırellez olarak tanımlanmıştır. Mezarlık, türbe ve cami etrafında dini ibadetlerle yapılan ritüellerin Hıdırellez'in dinselliğinin yoğun olduğunu göstermesi önemli bir çıkarımdır. Karıt köyünde yapılan Hıdırellez etkinliğinin ağalık seçimleri ile sürdürüldüğü ve toplu yemek törenleriyle de en popüler kutlamalardan biri olduğu gözlenmiştir. Hıdırellez ile ilgili kutlamalar için genel olarak verilen yanıtlarda topluluk bilincinin güçlü olduğu göze çarpmıştır. Hayırseverlik ve yardımlaşma değerinin Hıdırellez'in temel temalarından biri olması dikkate değer bulunmuştur. Bu bağlamda Türk kültürünün Orta Asya uzantılı özelliklerini yansıttığı olması bakımından Hıdırellez, Karabük'te önemli bir bellek yaşatma törenidir.

Çalışmada dinî ve geleneksel bir kutlama biçimi olarak Hıdırellez'in geçmişten bugüne fiziksel olarak ve ona yüklenen anlamlar bağlamında değiştiği gözlenmiştir. Mezarlıklarda kurban kesmenin bilgisine sahip olmamakla birlikte o pratiğin hiç kaybolmadan sürdürülmesi, geçmişten bugüne atalar kültürüne gönderme yapması bakımından dikkate değer bulunmuştur. Hıdırellez, dört kuşağın birlikteliğini temsil eden kültürel bir alandır. Buna göre dede, oğul, çocuk, torun dörtlmesi Hıdırellez'in temel aktörleridir. Kuşkusuz köylerde yapılan Hıdırellez etkinliklerinin piyasalaşmamış olmasına da yapılan vurgunun dikkate değer durduğu görülmektedir. Burada özellikle kentlerde birer eğlence/festival ya da şenlik havasında yapılan belediye ya da dernek etkinliklerinin dışında varlığını devam ettiren alternatif kutlamaların olduğu gerçekliğine yapılan vurgu, kültürün doğallığını temsil etmesi bakımından önemli bulunmuştur. Buradaki kıyas, kentlerde yapılan etkinliklerin sistematik bir şekilde planlanmış ve yapılandırılmış olmasına gönderme yapmaktadır. Bu haliyle kültürün özgünlüğü ve doğallığı, kutlamaların “nasıl yapılması gerektiğine” verilen yanıtlardan oluşan prosedürlerle bozulmaktadır.³ Buraya yapılan vurguyu artırma kaygısıyla Karabük için kapalı topluluk kavramsallaştırılması kullanılmış ve şehir dışından gelen Karabüklülerin de bu topluluğa katılmalarının dış dünyadan bir kaçış çabası olarak yorumlanmıştır.

NOTLAR

1. Bu çalışma, uzun bir zaman dilimine yayılmış (2012-2019) etnografik bir çalışmanın özetlenmiş gözlem ve görüşme notlarından oluşmuştur. Çalışmada 2019 yılında bitirilmiş ve kitap olarak yazılmaya başlanmıştır. Kitap çalışmanın önemli mimarlarından birisi olan ve kitabı birlikte tamamladığımız Hüseyin KARATAŞ'a ayrıca teşekkür etmem gerekir. Kendisi muhtemelen kitabı hiçbir vakit göremeyecek.
2. Sahada özveriyle çalışan bütün öğrencilerime teşekkür ederim. Onlar olmasaydı muhtemelen bu çalışma ortaya çıkmazdı.
3. 2019 yılında katıldığımız son törenlerde özellikle mezarlıkta yapılan etkinlik alanının tamamen dönüşmeye başladığı görülmüştür. Bir müdahale biçimi olarak alanın doğallığına önce dikdörtgen şeklinde üstü kapalı iki kat prefabrik yapı yerleştirilmiştir. Dışarıda yapılan bütün ritüeller içeriye taşınmıştır. Mekâna mescit eklenmesi ve törenlere bir din görevlisi getirilmesi doğallığa müdahalenin bir başka yönü olarak tespit edilmiştir. Prefabrik masalar ve sandalyelerin varlığı, alanın artık kentte yapılan kutlamalardan farkını ortadan kaldırmıştır. Artık burası kentin anonimliğini ve kamusallığını taşımaya başlamıştır. Alana yapılan bu müdahalelerle neyin olması neyin olmaması gerektiğine verilen karar, kuşaklararası bağların doğallığını çözmeye başlamıştır. Araştırmacının çalışmayı bitirdiği yer tam da bu nokta olmuştur.

KAYNAK KİŞİLER

(Görüşmeler 2014-2018 yıllarında 1 Mayıs – 14 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir)

Ovacuma Köyleri: K1:Kadın,42, D. Karabük, Y. Y: İstanbul; K2:Erkek,44 D.Karabük,Y.Y:Karabük; K3:Kadın,48, D.Karabük, Y. Y:Ankara; K8:Kadın,69,D.Karabük,Y.Y.Safranbolu; K10:Kadın,25,D. Karabük, Y.Y.Safranbolu; K14:Erkek,49, D. Karabük, Yaşadığı Y. İstanbul; K20:Kadın,78, D.Karabük, Y. Y. Kara-

bük; K21:Kadın,26, D. Karabük,Y.Y. İstanbul;K22:Kadın,76, D.Safranbolu, Y. Y. Ovacuma; K23:Kadın,34, D. Safranbolu, Y.Y. Karabük;K24:Kadın,59, D: Karabük, Y.Y. İstanbul; K25:Erkek,75, D. Karabük, Y.Y. Safranbolu; K26:Erkek,64, D. Karabük, Y.Y. Safranbolu; K30:Kadın,38, D. Karabük, Y.Y. İstanbul; K31:Kadın,65, D. Karabük, Y.Y. İstanbul;K32:Kadın,42, D. Karabük, Y.Y. Ankara;K33:Erkek,70, D. Karabük, Y.Y. Ovacuma;K34:Kadın,49, D. Karabük, Y.Y. İstanbul;K35:Kadın,66, D. Karabük, Y.Y. Ovacuma;K36:Erkek,32, D. Karabük, Y.Y. İstanbul

Kart Köyü: K4: Kadın,41, D. Karabük, Y.Y: İstanbul; K5: Erkek,47, D. Karabük, Y.Y. İstanbul; K6: Erkek, 60, D. Karabük, Y.Y. Karabük; K7: Kadın,32, D. Karabük, Y.Y., İstanbul; K19: Erkek,35, D. Karabük, Y.Y. İstanbul; K27: Erkek,53, D. Karabük, Y.Y. Karabük; K28: Kadın,75, D. Karabük, Y. Y. Karabük; K29: Erkek,56, D. Karabük, Y.Y. Karabük

Konarı Köyü: K9: Erkek,80, D. Karabük, Y.Y. Karabük; K11: Kadın,52, D. Karabük, Y.Y. İstanbul; K12: Erkek,27, D. Karabük, Y.Y. İstanbul; K13: Erkek,28, D. Karabük, Y. Y. İstanbul; K15: Erkek,30, D. Karabük, Y.Y. Ankara; K16: Kadın,67, D. Karabük, Y.Y. Karabük; K17: Kadın,29, D. Karabük, Y.Y. İstanbul; K18: Kadın, 58, D. Karabük, Y.Y. Karabük

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Mustafa. “Kültür Sosyolojisi Açısından Nevruz Bayramı”, *Atayurttan Anayurda Türk Dünyası Dergisi* 5/12, (2009): 109-111.

Baykara, Tuncer. “Hıdırellez ve Türk Kültürü”. *Millî Kültür* 72 (Mayıs 1990) :4-6.

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Çev. S. Beşir Demir ve Mesut Bütün. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.

Çay, M. Abdulhaluk. *Kültür-Bahar Bayramı*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Eliade, Mircea. *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. Çev. Mehmet Aydın. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Giddens, Anthony. *Sociology*, Oxford: Polity Press, 1993.

Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Kartarı, Asker. “Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım”. *Moment Dergi* 4(1) (2017), 207-220.

Ocak, Ahmet Yaşar. *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1999.

Sağır, Adem. “Ölüm, Kültür ve Kimlik: İğdir Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği”. *Millî Folklor* 25/98 (Yaz 2013):125-137.

Sağır, Adem. “Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze ve Ölümün Sofra Pratikleri Üzerine”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20/1, (Ocak 2016): 271-298.

_____. *Ölüm Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınları, 2017.

Teke, Selcan Gürçayır. “Değişen Kültürel Mekanlar, Dönüşen Gelenekler: Ankara’da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri”. *Ankara Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Haziran 2016): 44-59.

EKLER:

Karabük Hıdırellez’den Seçme Bölümler

Fotoğraf 1: Etkinliğin temel göstergelerinden birisi yemektir. Yemek kültürü, bu bağlamda Hıdırellezde sergilenen temel geleneksel pratiklerden birisidir. Yemek aynı zamanda sosyal paylaşımların etrafında yapıldığı sembolik bir alana bürünmektedir.

Fotoğraf 2. Karıt köyünde Hıdırellez etkinliği ağalık seçimleri etrafında yapılmaktadır. Burada yapılan ağalık seçimleri semboliktir. Her yıl Hıdırellezde seçilen ağalar bir sonraki yılın etkinlik masraflarını karşılamaktadır. Böylelikle etkinliğin uzun seneler boyunca sürmesi sağlanmaktadır. Sabahtan kurulan kazanlarda keşkekler yapılıp, keşkekler kesilen kurbanlar ve yapılan pilavlar eklenmektedir. Kazanlar kurdelelerle bağlanmakta, kurdelelerin kesilmesiyle kapaklar açılmaktadır. Kurdeleyi köyün seçilen yeni ağası kesmekte, eski ağa da keşkek pişiren kadınlara altın ya da para takmaktadır. Yeni ağanın kazan kapağına sıkıstırdığı para da dikkat çekicidir.

Fotoğraf 3. Karıt köyünde ağalık seçimi açık artırmayla yapılmaktadır. Açık artırmada en çok parayı teklif eden köyün yeni ağası olmaktadır. Açık artırmada ortaya sembolik olarak bir koyun koyulmaktadır. Elde edilen gelir, köyün derneğine bağış olarak girmektedir.

Fotoğraf 4. Mezarlık etrafında yapılan etkinlikler, atalar kültürüyle ilişkilendirilmeye birlikte baharın karşılanması sırasında ölülerin ruhlarının memnun edilmesi tutumlarıyla da yakından ilişkilidir. Köy sakinleri, Hıdırellezde mezarlıkta kutlamayı niçin yaptıklarını bilmediklerini ama atalardan öyle gördük demeleriyle gerekçelendirmektedir. Hıdırellezin artan dinsel yoğunluğu, mezarlık yanlarına mescit yapılması, kutlama günü imam-hatip getirilmesi biçiminde yeni pratiklerle; mezarlara kan akıtma ve mezar taşına etle vurma pratiklerinin ise “batıl” olarak adlandırılması sonrasında bırakıldığı tespit edilmiştir.

Fotoğraf 5. Köylerde okullar ve camiler birincil tercih sebebidir. Yağmurlu havalarda okul içlerinde yapılan Hıdırellez, açık havalarda cami bahçelerinde yapılmaktadır.

Fotoğraf 6. Çakman Türbesi Ovacuma'da tercih edilen Hıdırellez alanlarından birisidir. Türbeler etrafında yapılan ritüellerde geleneksel inançlarla dini inançların harmanlandığı melez bir alanın ortaya çıktığı görülmektedir. Şifa etkisinin olduğuna inanılan bir taştaki deliğin içerisinde su dökülmekte ve şifa niyetine içilmektedir. Hemen arkada namaz kılan ve Kur'an okuyan insanların varlığı göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 7. Kalabalık bir şekilde biraraya gelen kitle, topluluk olma halini güncellemekle birlikte kültürel kimliğin paylaşılması bağlamında da dikkat çekici yönlere sahiptir.

Fotoğraf 8. Yaşamla ölümün içe içeliğini göstermesi bakımından Hıdırellezin dikkat çekici bir yönü vardır. Ölen yakınlarına dua eden insanların yanında mezarlığa kurulan banklarda sohbet eden insanların varlığı da dikkat çekicidir. Hem yaşlı kuşak hem de genç kuşak atalar kültür etrafında bir araya gelmiş ve kültürel kimliklerini yansıtıcı ritüeller gerçekleştirmektedir.